

Ю. В. Галинська,
асистент кафедри управління, Сумський державний університет

ВИДІЛЕННЯ ДИФЕРЕНЦІЙНОЇ РЕНТИ ПЕРШОГО РОДУ В ЗАГАЛЬНІЙ СТРУКТУРІ ДОХОДУ ПРИРОДОКОРИСТУВАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглядаються існуючі на сьогодні методи розрахунку диференціальної ренти першого роду на енергоресурси, а також пропонується структурування рентного доходу з метою його подальшого перерозподілу.

In article methods of calculation of a differential rent of the first sort on power resources existing for today are considered, and also structuration of the investment income for the purpose of its subsequent redistribution is offered.

ВСТУП

В умовах економічних реформ однією з основних проблем природокористування є проблема оцінки природних ресурсів і розподіл природних благ. У різні історичні періоди ця проблема вирішувалася по-різному, і наповнюваність бюджету залежала, насамперед, від інструментів вилучення рентної складової.

Сьогодні в умовах сучасної економіки 70% державного бюджету становлять трудові ресурси, а рентна складова представлена мало, незважаючи на те, що природокористувальні підприємства отримують надприбутки. Це пов'язано з тим, що механізму вилучення ренти першого роду практично не існує, і немає системного підходу до вилучення рентних доходів.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Провести аналіз існуючих методів розрахунку диференціальної ренти першого роду на енергоресурси. удосконалити метод виділення диференціальної ренти першого роду в загальній структурі прибутку з метою подальшого його перерозподілу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Основні методологічні підходи розрахунку диференціальної ренти першого роду закладені в працях російських і зарубіжних економістів, зокрема дослідженнях С.Ю. Глазьева, Ю.В. Яковца, В.І. Данілова-Данильяна, Е.А. Козловського, СМ. Меньшикова, В.А. Волконського, А.І. Кузовкіна, Д.С. Львова, В.Л. Макарова, А.Г. Гранберга, А.Г. Аганбегяна, Л.І. Абалкіна, Н.П. Федоренко, Ю.В. Еременко, В.В. Ивантера та інших.

Відповідно до існуючих теоретичних уявлень, диференціальна рента першого роду — це незароблена частину прибутку (надприбуток), що виникає внаслідок відмінностей в умовах надкористування. Класичним визначення диференціальної ренти є різниця між фактичним прибутком природокористувального підприємства, отриманої від реалізації видобутих ресурсів надр (від інших видів діяльності прибуток не враховується), і нормальним прибутком, що забезпечує розвиток виробництва:

$$Рд = \Phi - \Phi_n \text{ (грн.)} \quad (1),$$

где Рд — диференційна рента; Φ — фінансовий результат фактичний; Φ_n — нормальний прибуток над-

Таблиця 1. Виділення рентної складової в загальній структурі прибутку надрокористуючих підприємств

Складові прибутку підприємства	Частка в структурі прибутку підприємства	Методи розрахунку
Нормальний прибуток підприємця	15—20%	20% від прибутку
Капітальні вкладення	20—25%	25% від прибутку
Рента 1 роду	35—40%	40% від прибутку
Додатковий надприбуток	10%	10% від прибутку
Частка прибутку на відновлення природного балансу та охорону навколишнього середовища	3—5%	5% від прибутку

Таблиця 2. Виділення рентної складової в загальній структурі прибутку підприємства "У"

Рік	2011	2012	2013	2014
	тис. дол.			
Первісний дохід	2650,31	2591,69	2249,44	1958,58
Податок на прибуток, згідно п.10 підрозділ 4, розділу XX податкового кодексу України	23%	21%	19%	
Податок на прибуток	609,57	544,25	427,39	372,13
Прибуток	2040,74	2047,44	1822,05	1586,45
Нормальний прибуток підприємця	408,14	409,48	364,41	317,29
Капітальні вкладення	510,18	511,86	455,51	396,61
Рента	816,29	818,97	728,82	634,58
Додатковий надприбуток	204,07	204,74	182,20	158,64
Частка прибутку на відновлення природного балансу та охорону навколишнього середовища	102,03	102,37	91,10	79,32

рокористувача, що забезпечує розширене відтворення [3].

При цьому багато авторів відзначають, що розділити диференціальну ренту першого і другого роду практично неможливо, в зв'язку з цим неможливо визначити розміри рентного доходу, що вилучаються з ренти першого роду.

Тому для регулювання рентних відносин в Україні з 2003 року розробляються методики, згідно з якими пропонується реформувати податкову систему шляхом переходу до єдиного рентного податку на видобуток корисних копалин.

Згідно з цією методикою як рентоутворювальні, так і нерентоутворювальні чинники впливають на отримання підприємством додаткового доходу. Весь обсяг додаткового доходу, на думку авторів [4], необхідно розглядати як рентну оцінку родовища.

Ми не згодні з цим методом розрахунку і виділення рентних доходів, тому як загальний прибуток приймається за рентний дохід, а це не зовсім вірно. Відповідно до даного підходу особлива роль приділяється нормі прибутку, яка закладається в структурі ренти, оскільки весь надприбуток становить ренту і знаходиться в розпорядженні власника надр. При цьому рентні доходи розмиті в загальних доходах, і оцінити реальні обсяги оподаткованого прибутку практично неможливо.

Так само розробляється методика, за якою, крім диференціальної ренти другого роду, яка належить природокористувачу, пропонується віддавати і частину диференціальної ренти першого роду як компенсацію ризиків і стимул до інвестицій. Дана методика, на нашу думку, потребує більш детального опрацювання з урахуванням особливостей українського природокористування.

У статті ми пропонуємо розробити структуру прибутку надрокористувальних підприємств з урахуванням досвіду зарубіжних країн, а також виділення ренти першого роду в загальній структурі прибутку підприємств для подальшого її перерозподілу в умовах сучасної економіки.

Досвід Норвегії, Великобританії, США показав, що гнучкі механізми формування вилучення рентних доходів дозволяють продовжити терміни рентабельності та експлуатації родовищ і при цьому отримати додаткові обсяги енергоресурсів. Правильно підібраний комплекс інструментів дозволяє знизити ризики надрокористувача на початковій і завершальній стадіях розробки родовищ, а також мінімізувати ризики, пов'язані зі зростанням або падінням цін на світових ринках сировини. При цьому

для того, щоб розробити механізм вилучення рентних доходів необхідно:

- структурувати чистий прибуток підприємства з виділенням ренти першого роду;
- визначити частку ренти першого роду в загальній структурі прибутку.

М. Суботін у "Матеріалах Круглого столу в ІМЕМ АН СРСР" зазначав, що в доходах недродобувних компаній можуть міститися і промисловий прибуток, і рента. М. Комаров в своїй статті з Ю. Беловим "Реалізація права власності держави на надра через вилучення природної ренти" погоджується з думкою А. Голуба і Е. Струкової про неможливість обчислення арифметичної суми диференціальних рент першого і другого роду.

Проте, як вони стверджують, не існує перешкод для обгрунтованого розділу загальної гірської ренти. Та частина гірської ренти, яка визначається природно-кліматичними властивостями родовища, по праву власності належить державі. Інша її частина, одержана як результат підприємницької діяльності, повинна належати інвесторові [2].

У зв'язку з цим Даніел Джонстон у своїй книзі говорить, що в законі про мінеральні ресурси 1991 року Міністерство торгівлі Веллінгтона (Нова Зеландія) визначає економічну ренту як залишкову вартість, яка визначається, коли всі інші фактори виробництва, у тому числі і капітал, уже отримали свою частину вартості [3]. Таким чином, Міністерство торгівлі Веллінгтона погоджується з тим, що при реалізації власності на ресурси необхідно враховувати підприємницький дохід, який заробляє собі надрокористувач на одному з факторів виробництва — капіталі.

Також згідно з концепцією В.Е. Маневича [5], крім ренти, існує ще дві форми надвисоких доходів: монопольний прибуток і експортна премія.

Монопольна прибуток виникає внаслідок маніпуляцій з об'ємом пропозиції і цінами з боку монополії, а це призводить до обмеження виробництва монополією і зниженням рентабельності інших галузей вимушених сплачувати підвищену ціну.

Експортна премія виникає при заниженому курсі національної валюти. При цьому виграють експортери від продажу іноземної валюти на внутрішньому ринку, програють інші економічні суб'єкти національної економіки, змушені купувати за завищеним курсом валюту. Причому на частку надприбутків припадає 10% від чистого прибутку.

Досліджуючи дану проблему і аналізуючи дослідження вітчизняних і зарубіжних авторів, ми прийшли до висновку, що весь загальний прибуток не може прийматися за рентний дохід, оскільки в структурі прибутку багато авторів виділяють:

- нормальний прибуток підприємця;
- капітальні вкладення;
- рента першого роду;
- надприбуток.

При цьому виникає необхідність визначити частку кожної зі складових прибутку.

Прибуток надкористувача, отриманий лише від реалізації здобутих ресурсів, визначається як різниця між прибутком підприємства від усіх здійснюваних видів діяльності і прибутком, отриманим від видів діяльності, що не відносяться до використання надр. Проведений аналіз статистичних даних показує, що нормальний прибуток надкористувача складає в середньому 15—20% від чистого прибутку по видобувним підприємствам України. Таку ж частину прибутку надкористувача виділяють і зарубіжні автори, досліджуючи проблематику рентних доходів.

В даний час не існує будь-якої офіційної або загально визнаної методики розрахунку рентних доходів в окремих галузях і в цілому по економіці. Тому вивчивши зарубіжний досвід, а також пропозиції щодо удосконалення формування рентних доходів вітчизняних сучасних авторів, ми структурували дохід. Як вже описувалося вище, прибуток підприємця в середньому складає 15—20% від чистого прибутку. Згідно з аналізом річних звітів підприємств України, а також з огляду на дослідження зарубіжних та вітчизняних авторів, ми пропонуємо розраховувати капітальні вкладення в розмірі 25% від чистого прибутку підприємства.

Використовуючи досвід Орлова В.П., Немерюка Ю.В. в роботі "Прикладні аспекти економічної оцінки діяльності промислових підприємств та їх об'єднань. (на прикладі гірничодобувної промисловості)", а також результати комп'ютерного моделювання, отримуємо, що нормальний прибуток підприємця при мінливих ставках податку доцільно встановлювати на рівні 15%, а при постійній ставці, 20%. Частка капітальних вкладень приймається на рівні 25%.

На частку ренти першого роду доводиться 35—40%, 10% — надприбутки. Використовуючи дану структуру виділення рентного доходу в роботі, ми також пропонуємо виділяти 3—5% від прибутку для рекультиватії та інших природно-відновлювальних робіт після закінчення експлуатації родовища. При цьому 3—5% від прибутку ми пропонуємо перераховувати не в державний бюджет, а залишати в регіональному бюджеті для викорис-

тання на відновлювальних роботах від розробок родовищ безпосередньо в конкретному регіоні (табл. 1).

Як приклад розглянемо структурування прибутку для надродобувних підприємств (табл. 2).

Відповідно рента, на частку якої припадає 35—40% від прибутку, є тим доходом, який необхідно вилучити на користь держави. У 2011 році рента становить 816,29 тис. дол., а в 2014 році становитиме 634,58 тис. дол. у зв'язку з тим, що прибуток з освоєнням родовища буде зменшуватися за рахунок збільшення витрат, тому і відрахування будуть зменшуватися. У даному дослідженні ми так само показуємо, що існує така категорія доходу, як надприбуток в загальній структурі ренти. Ця частка ренти може бути як вилучена на користь держави на формування фондів для природоохоронної діяльності, так і залишена природокористувальним компаніям для впровадження новітніх сучасних технологій.

Структурування рентного доходу і виділення частини підлягає вилученню допоможе не тільки коректно розподіляти природні блага, враховувати додаткові надприбутки, а й систематизувати підхід до стимулювання ощадливого споживання вичерпних природних ресурсів.

Література:

1. Комаров М., Белов Ю. Реализация права собственности государства на недра через изъятие природной ренты / Комаров М., Белов Ю. // Вопр. экономики. — 2000. — № 8. — С. 71—83.
2. Джонстон Д. Международный нефтяной бизнес. Налоговые системы и соглашения о разделе продукции / Джонстон Д. — М.: Олимп-Бизнес, 2000. — 352 с.
3. Разовский Ю.В. Сверхприбыль недр / Разовский Ю.В. — М.: Эдиториал УРСС, 2001.
4. Міщенко В.С. Економічні пріоритети розвитку й освоєння мінерально-сировинної бази України / Міщенко В.С. — Київ: Наукова думка, 2007. — 168 с.
5. Маневич В.Е. Природная рента, валютный курс и платежный баланс / Маневич В.Е. // Бизнес и Банки. — 2004. — № 5.

Стаття надійшла до редакції 30.05.2011 р.

АГРОСВІТ
www.agrosvit.info
Передплатний
індекс: 23892

**ЖУРНАЛ
ВИХОДИТЬ
24 РАЗИ
НА РІК**

Журнал «АГРОСВІТ» включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з **ЕКОНОМІКИ**

(постанова Президії ВАК України від 27 травня 2009 р. № 1-05/2)

Тел: (044) 223 26 28, 537 14 33, 537 14 32
Тел/факс: (044) 458 10 73
E-mail: economy_2008@ukr.net